

חלק ראשון: שורשים

טוניה

1. ילדות ונעורים

שמה של העיר בוריסלב, שלמרגלות הרי הקרפטים בגליציה המזרחית, יצא למרחוק, וזאת על שום אוצרות הטבע הטמונים באדמתה: נפט, גז ודונג. העיר עצמה מוקפת ביערות-עד, ונהר הטיסמניצה זרם במרכזה. אך במקום שיביא עמו הנהר יופי והדר, היו מימיו מלוכלכים; את הנפט שצף על פני המים היו עניי העיר דולים לתוך דליים, מערבבים אותו עם נסורת, ומוכרים כחומר בערה לתנורים.

בשנות השלושים של המאה העשרים התגוררו הזוג לאה ויצחק קרפל בבוריסלב, והיוו – עם שאר 15 אלף יהודי העיר – למעלה משליש האוכלוסייה, שמנתה אז 41,496 תושבים אוקראינים ופולנים. בדומה לרוב יהודי העיר, שמצאו את פרנסתם במסחר ובתעשיות הנפט והדונג, עבד יצחק קרפל כפקיד בחברת בארות הנפט "מאלופולסקה" (פולניה הקטנה), חברה משגשגת שאפשרה לעובדיה, בין שאר ההטבות, גם מגורים נאים ומרווחים. אשתו לאה, כמנהג אותם ימים, עשתה לביתם.

בשנת 1927 נולדה בתם היחידה של יצחק ולאה, טוניה. הזוג המאושר התבונן בילדתם שזה עתה יצאה לאוויר העולם, והשניים נשבעו להעניק לה את החיים הטובים ביותר שיוכלו. אולם, עד מהרה אובחנה בעיה רפואית אצל התינוקת: ראש מפרק הירך לא היה מונח במקומו. שני ניתוחים נאלצה טוניה לעבור, בניסיון לבנות את גג המפרק באופן תואם, אך שניהם לא צלחו. אחד מהם אף עברה בווינה, שם עבדו באותן שנים טובי הרופאים, אך מצב רגלה לא השתפר. עם זאת, טוניה לעולם לא הניחה לצליעתה הקלה לחבל בחייה.

בהגיעה לגיל שש, החלה טוניה ללמוד בבית ספר פרטי, אשר רוב תלמידיו לא היו יהודים. בית הספר השתייך לחברת T.S.L אשר הפעילה בתי ספר עממיים ברחבי גליציה, ולמדו בו, מלבד טוניה, שבע בנות יהודיות נוספות בלבד, וכולן גרו בשכנות זו לזו, ולבית הספר היו הולכות יחדיו.

בכל בוקר, לאחר כוס החלב החם ששתתה טוניה, הניחה אמה בתיק העור החום של הילדה לחמנייה ומנת פרי, וזירזה אותה לצאת לדרכה כדי לא לאחר לבית הספר. הילדות עשו את דרכן ברגל, להוציא ימים סוערים או כאשר איחרו, או אז הוזמנה כרכרה ועגלון על מנת להסיען, לשמחתן הרבה.

החבורה לא נפרדה גם בסיום הלימודים. עם תום ארוחת הצהריים והכנת השיעורים הרבים, יצאו לחצרות הבתים ושיחקו יחד במחבואים, בקלאס ובקפיצה על חבל. הן שבו הביתה רק לאחר שירדה החשכה והגיעה העת לארוחת הערב.

בגיל בו קיפצו הבנות על חבל, טוניה החלה ללמוד לנגן על פסנתר. ייתכן שהייתה זו לאה, אמה, שאיתרה את שמיעתה המוזיקלית המפותחת של בתה, ואולי מצאה הילדה – שהתקשתה לקפוץ ולרוץ – מפלט בפסנתר. לאה שלחה אותה אל המורה הטוב ביותר בעיר, אדון שליט, שגילה לילדה את כישרונותיה ודרש ממנה עבודה קשה בהתאם. יום-יום ישבה טוניה ליד הפסנתר והתאמנה על התרגילים והסולמות, ולא בתחושת עונש עשתה זאת, כי אם בעניין ומתוך התלהבות מעולם המוזיקה שנפרש לפניו.

בחופשת הקיץ יצאה משפחתה של טוניה עם משפחות חברותיה לחופשה בכפר. מסביב לבוריסלב היו מפוזרים כפרים קטנים ובהם בקתות עץ עם גגות קש, רפת אווזים ותרנגולות, אותם נהגו אנשי העיר לשכור בחופשות הקיץ. המשפחות הגיעו עם כבודה רבה מביתן, וביחד עם "פלווג'נצה", עוזרת הבית, השתכנו באחת החוות הללו. הילדות האכילות את החיות, קטפו תפוחים ואספו פירות יער, האימהות נהנו מן האוויר הנקי ומן הטבע שסביבן, ואילו האבות, אשר במשך השבוע המשיכו בעבודתם בעיר, הצטרפו אליהם בסופי שבוע. בהגיעה לכיתה ז' החלה טוניה ללמוד יחד עם חברותיה בגימנסיה פרטית ויוקרית. חמישים זלוטי לחודש שילמו יצחק ולאה למען חינוכה הנאות של בתם. בגימנסיה זו למדו הבנות עם הבנים, והתלבושת האחידה כללה חצאית פליסה כחולה, חולצה תכלת (בימי חג לבשו חולצה לבנה), מעליהן חלוק סאטן שחור עם צווארון לבן, גרביים עד לברכיים ונעליים שחורות. התלבושת הושלמה במעיל כחול ובכובע ברט. לכל תלמיד ותלמידה נתפר מספר וסמל הגימנסיה על שרוול המעיל או החולצה, וחובה היה על התלמידים להתהלך בתלבושת זו גם בשעות אחר הצהריים. מי שלא ציית – נענש, והמספר שהוצמד לבגד של כל נער ונערה הקל על מלאכת הענישה; במידה שאחד המורים, או לחילופין, אזרח העובר ברחוב, היה נתקל בהתנהגות בלתי הולמת של תלמיד, ואפילו אם ראהו מסתובב בחוץ אחרי השעה שמונה בערב, כל שהיה עליו לעשות הוא למסור את מספרו של אותו תלמיד למנהל הגימנסיה. התלבושת המוקפדת הזו החמיאה לטוניה. גזרתה הייתה דקה, פניה יפות ושתי צמותיה החומות סודרו ב"גרטקה", (כתר) לראשה. צליעתה הוסתרה באמצעות הגבהת נעלה, והיא כבשה לב בעדינותה, דיבורה השקט והתנהגותה המנומסת. כישרונה המוזיקלי ונגינתה היפה עשה לו שם בבית הספר, ובכל מסיבה או אירוע, כמו גם בסוף שנת הלימודים, הייתה טוניה מנגנת בפסנתר להנאת כולם.

אם למדו הרבה בבית הספר העממי, כעת הוכפלה מנת השעות. פולנית, גרמנית, לטינית, מתמטיקה, פיזיקה, ספרות, גיאוגרפיה, ספורט, מוזיקה, היסטוריה, טבע ועוד. שיעורי הטבע היו אהובים על טוניה במיוחד, הן בשל היציאה לחיק הטבע, ויותר מכך בשל המורה הנהדר, מר הורבולוביץ' (כמה שנים מאוחר יותר, כשהמלחמה תהיה בעיצומה, יעזור מאוד מר הורבולוביץ' ליהודים). בשעות אחר הצהריים נערכו בבית הספר חוגי העשרה ("סבליצה") שכללו שיעורי מעבדה, ריקוד, דמקה, שח ועוד. טוניה השקיעה בלימודיה זמן רב ומאמץ, ומדי שנה נהנו יצחק ולאה לשמוע כי בתם הנה תלמידה טובה, חרוצה, ושקטה מאוד. "תענוג למורה

שיש לו תלמידה כזו בכיתתו, " נאמר להם שוב ושוב. ולמרות שהקדישה טוניה זמן רב ללימודים ואף לאימוניה על הפסנתר מספר שעות מדי יום, היא מצאה גם זמן לבלות עם חברותיה. בהגיע הבנות לגיל 15 גיל הפריחה המלבלבת, העזו להזמין את הנערים הצעירים לימי ההולדת ולמסיבות שלהן. מאחר שמשעות אחר הצהריים אסור היה לנערה ללכת לבדה ברחוב, נראו הנערות בדרך כלל בשעות הערב כשהן צועדות יחד, בקבוצה. כאשר התראו עם הנערים הצעירים הרגישו שמחות ובטוחות יותר. מדי פעם גם יצאו עמם לפיקניקים ביער, שיחקו יחד, שוחחו ביניהם, וכמובן... התאהבו.

החיים זרמו להם בנעימים, העיר בוריסלב התפתחה, אומנם תוצאות הלואי של תעשיית הנפט ניכרו בכל עבר בלכלוך ובריח, אך מנגד עמדו הרי הקרפטים, יערות העד ומזג האוויר הנוח. לפעמים נהגו לצאת לבלות בבתי הבראה בוורכטה או בחרבנוב, אשר שכנו ליד גבול רומניה-רוסיה, בלב היערות ובסמוך לנהר הדנייסטר, שם היו יכולים לנשום אוויר נקי יותר, ליהנות מן השקט שמסביב ומן הרחצה בנהר הצלול, בין דגי הפורל ששחו בו בהמוניהם.

2. שנות המלחמה

באחד בספטמבר 1939 השתנו החיים. גרמניה פלשה לפולין, ובטרם הספיקו תושבי בוריסלב להבין מה מתרחש סביבם, נכנסו הגרמנים אל העיר. תוך שבעה ימים מצאו עצמם תושבי בוריסלב עומדים נדהמים נוכח המראות החדשים בעירם; חיילים לבושי מדים ללא רבב, תנועת רכבות משוכללת, לרגע אחד אפשר לומר כי הוקסמו ממראה עיניהם. אך ביום המחרת פג הקסם והפחד החל לחלחל אל לבם. החיילים הגרמניים פלשו לחנויות היהודים ורכשו את כל הסחורה שבהן עבור סכומי כסף שלא היה לו עוד כל ערך. ביום הכיפורים הכריחו את כל הסוחרים היהודים לפתוח את חנויותיהם ולעבוד, וביום אחר נלקחו עשרה יהודים חרדים, הועמדו במרכז העיר, בעוד החיילים הגרמניים מתקלסים בהם לעיני כול. פקודה רדפה פקודה, עד שכעבור שבעה-עשר יום בדיוק מיום הפלישה, נכנסו הרוסים אל העיר והצבא הגרמני נסוג לעבר נהר הסאן, שהחל מאוקטובר 1939 הפריד בין גליציה המזרחית (שסופחה לברית המועצות) לבין שטח הכיבוש הגרמני.

עתה שררה בקרב האוכלוסייה היהודית בעיר תחושת הקלה ועמה אי ודאות ומבוכה. בית הספר שינה את תוכנית הלימודים בו; היות שעל פי מערכת החינוך הרוסית מסיימים בית ספר לאחר עשר שנים ולא 12, אוחדו כיתות הלימוד והתלמידים נאלצו ללמוד יותר חומר בפחות זמן. כיתתה של טוניה אוחדה עם כיתה גבוהה יותר, ועתה הושם דגש רב יותר על לימודי מתמטיקה, פיזיקה ודרמה; את לימודי הלטינית החליפו לימודי השפה הרוסית, ואילו לימודי הגרמנית והספרות הפולנית צומצמו לכדי שיעור אחד בשבוע. על פי המדיניות הסובייטית, לא היו עוד בנמצא בתי ספר פרטיים, והגימנסיה היוקרתית שבה למדה טוניה הפכה לבית ספר ציבורי ופתוח לכל דורש. עתה לא הוכרחו עוד התלמידים לדבוק בתלבושת האחידה והמוקפדת שלהם, הגימנסיה התמלאה בתלמידים חדשים, ולצוות המורים נוספו מורים יהודיים על

השלושה שלימדו בה קודם לכן. הנערים והנערות, שבגילם הצעיר ביקשו את הנאת הרגע והשמחה, המשיכו לבקר בקולנוע, לרקוד ולבלות. התחושה הייתה כי מעתה הכול הפך חופשי יותר. לצד תחושת השחרור, ידעו התושבים היהודים כי אין לומר דבר בגנות המשטר הקומוניסטי החדש. בבתיהם פנימה שמעו טוניה וחברותיה שוב ושוב את הוריהם אומרים, כי אין להאמין לרוסים משום שלעולם לא ישכחו את שעוללו הקוזאקים ליהודים במלחמת העולם הראשונה. ואכן לא עבר זמן רב ופחד הקשה להגדירו הזדחל ללבבות. אמנם באופן רשמי המשיכו כולם להתגורר בבתיהם ולא סבלו מרעב, אך ברור היה שמשוהו רע רובץ לפתחם. ביום ה-13 באפריל 1940 הוצאו מן הצבא הפולני ונשלחו לסיביר פולנים ויהודים שסומנו כקפיטליסטים או כציונים, חיילים ובעלי דרגות מן הצבא הפולני. בכי המשפחות שנקרעו מיקריהם מילא את העיר. רק כעבור שנים יבינו תושבי בוריסלב כי דווקא אלו שנשלחו – שפר עליהם גורלם והם לפחות זכו בחייהם.

שנתיים של חיים תחת השלטון הרוסי הגיעו לסיומן, כאשר ביום ה-31 ליוני 1941 נכנסו הגרמנים שוב אל העיר. לפני לכתם שרפו הרוסים את מכרות הנפט בבוריסלב, ועמודי אש בערו סביב העיר שבועות רבים. באותו היום שבו טוניה וחברותיה ממסיבה חשובה: כיתה י' ערכה נשף סיום, וכל תלמידי כיתה ט' הזמנו אליו. הנוער הציג, רקד ושר, ובשעה שתיים-עשרה וחצי בלילה החלו החברים עושים את דרכם הביתה. האווירה הייתה שמחה, משוחררת, החופש עמד בפתח, וטוניה חשבה על כך שנתרה לה רק עוד שנה אחת עד לסיום הלימודים. וכך, בעוד חברות הצעירים, מלווים במוריהם, פסעו בעליזות ברחובות בוריסלב, נשמעו לפתע הדי הפיצוצים. "מי מנקה שטיחים בשעה כזו?" שאלה ג'אנקה, חברתה של טוניה. הבנות משכו בכתפיהן, אך הבחינו כי ארשת פניהם של המורים התעננה, והם החלו מזרזים אותם הביתה. באותו הלילה לא ישנו. הפעם הבינו כי הם שרויים במלחמה. עד מהרה גויסו הנשים ובני הנוער לסייע לצבא; הם הכינו חבילות עזרה ראשונה לחיילים, ובהן גם רטיות לפה – נגד לחימה בגז. כל אותו שבוע נשמעו ההפצצות, עד שהחלו להגיע ההודעות החדשות: על כל היהודים לתפור טלאי צהוב על בגדם ורק עמו להסתובב מחוץ לבית. ביום אחר ניתנה ההוראה כי על כל היהודים להביא למקום איסוף את כל מכשירי הרדיו שלהם. אחר כך הם נדרשו לאסוף את כלי הזהב והנחושת, את הפרוות, ואת שאר החפצים יקרי הערך. מיום ליום גברה הדאגה, עד כי היה כבר מאוחר מדי לברוח.

עם ההוראות החדשות ניתנה גם הפקודה להתחיל בעבודה המונית; על הצעירים הוטל לחפור בורות ותעלות כתשתית לצינורות. אלו שצוו לעבוד קיבלו לפחות אישור עבודה. זמן קצר אחר כך קיבצו את כל יהודי העיר לאזור מסוים, אותו סגרו ועליו הכריזו: גטו.

גם משפחת קרפל הקטנה צררה את מה שנותר בידה ועברה להתגורר בגטו, בשכונת "פוטוק". התנאים היו קשים. בכל חדר התגוררו לפחות שתי משפחות, אך הקושי נבע בעיקר מן ההתמודדות עם הפחד; חיילי הוורמאכט (הגנה אזורית) ואנשי המיליציה האוקראינית שהסתובבו בגטו, התעללו, השפילו ורצחו יהודים. החשש מן האקציה גבר בכל יום, ויהודים

רבים ניסו להימלט מגזר הדין בדרכים שונות. מצד אחד, תושבי הגטו נשלחו לעבוד, אך מצד שני, לא אפשרו להם לחיות. "הפולנים הם הכלבים, הגרמנים הציידים, והיהודים הם החיות," נהגו האימהות היהודיות לומר לבנותיהן, והזהירו אותן לבל תצאנה לבדן לרחובות. בית הספר נשכח מזמן, הנעורים נלקחו באחת, ואיתם צילי הפסנתר. באחת האקציות חוסלו ארבעת אלפים יהודים והנשארים הבינו שיומם קרוב. קבוצות צעירים ובודדים ניסו להגיע אל הגבול ההונגרי כדי לחדור למדינה זו, שלפי שעה, מצבם של היהודים שם היה נוח יחסית. כנראה שיצחק קרפל היה ביניהם. אין לדעת מדוע אשתו לא רצתה לגנוב עמו את הגבול, אך יצחק הלך ולא שב. ייתכן ונרצח על ידי איכרים מלשינים או על ידי הגרמנים. ללא וטוניה יוודע דבר מותו רק עם סיום המלחמה.

בסתיו 1943 קיבלו תושבי הגטו שעוד נותרו בו הוראת פינוי ל"ארבעייטסלאגר", מחנה עבודה בקרבת בוריסלב. על כולם היה להתייצב במקום האיסוף שליד בית הקולנוע "קוליסאום". בהגיעם למחנה, הופרדו כבר בכניסה הנשים והגברים זה מזה. טוניה ואמה שוכנו עם שאר הנשים בביתנים ארוכים, בהם עמדו שורות של מיטות קומתיים. לאה לא עזבה לרגע אחד את ידה של בתה. הן יצאו יחדיו לעבודה והלכו ביחד לישון. מדי בוקר וערב נערכה ספירה של כל האסירות במחנה על ידי השומרים הגרמניים והיהודיים, כך שלא הייתה אפשרות להימלט או לחמוק מעבודה. העבודה התבצעה הן מחוץ למחנה והן במחנה עצמו, במטבח, במכבסה ובניקיון. בשלב זה של המלחמה כבר חסרו כל אותם דברים בסיסים שאפשר לחיות מהם: לא עוד מים חמים, לא עוד מזון. כל שנותר הוא פחד גדול מפני הלא נודע, ורעב נורא ומתמשך. "החזיקי מעמד", הייתה לאה מעודדת את בתה בסופו של יום מתיש, כשכל גופה כואב עליה, בטנה הומה מרעב והקור חודר מבעד ללבוש הדל. השמועות על אודות מחנות הריכוז והמוות החלו לחלחל לתוך המחנה, אך הלב סירב להאמין. כל אחת מן הנשים הייתה עסוקה בקיומה היומיומי במחנה ובהישרדותה.

בתחילת אפריל 1944, ניצני אביב קורצים מבעד לקור העז, פה ושם מפזזת קרן שמש ממיסה את מעטה הקרח שנח על גגות ועצים. בבוקר קר ובהיר קיבלו כל תושבי המחנה הנותרים הוראה לעלות מיד למשאיות. שותקים ומבוהלים הצטופפו יחד על המשאית, עד שלא היה עוד אוויר לנשימה. הפחד מפני הנסיעה לעבר הבלתי נודע היה משתק. כאשר הגיעו המשאיות לתחנת הרכבת, ניסו לדלות מפי השומרים היהודיים שעל הרציף לאן מועדות פניהם. מישהו מיהר ללחוש "פלאשוב", ולאה אמרה בשקט לבתה: "זה ליד קראקוב". לאחר שהאיצו בכולם לעלות לקרון המשא, אחזה לאה בחוזקה ביד בתה, ונלחמה בשארית כוחותיה למצוא להן מקום בין מאות האנשים. מה נותר לה חוץ מהילדה שלה, את בעלה כבר לקחו מבלי שנפרדה ממנו, ולא זה העולם שהבטיחה לבתה. היא הביטה סביבה, ראתה את האנשים העייפים והרעבים, וביניהם עומדת טונקה שלה, העלמה בפריחתה, ועיניה כבויות. ואילו טוניה חשבה לעצמה, בעודה עושה הרכבת את דרכה לפלאשוב, כי לא כך תיארה את ימי נעוריה. מה מאוד רצתה לבקר באחד הימים בקראקוב היפה, ומי היה מאמין שבנסיבות אלה

תתקרב אל העיר המיוחלת. 'עדר בקר, זה מה שאנחנו, ' אמרה לעצמה, ' כך נגזלים חלומות נעורים, ' ועדיין לא תיארה לעצמה מה יביאו עמם הימים הבאים.

3. ימי הישרדות

הרכבת עצרה בפלאשוב. דלתות הקרון נפתחו ברעש נורא. לעיניהן נגלה מחנה מגודר, בעל מגדלי שמירה גבוהים, ומסביב עצים שהנצו בפריחתם.

פלאשוב, מחנה הכפייה הנאצי שפעל מיוני 1942 עד ינואר 1945, היה גם המקום שבו שרדו יהודי קראקוב והסביבה. באפריל 1943, לאחר חיסול גטו קראקוב, הובאו למחנה זה כ-6000 יהודים, 2000 נוספים הובאו בספטמבר 43 מגטו טרנוב, ובינואר 44 כ-1300, בעיקר נשים, מהונגריה. בתקופה מסוימת הגיע מספר האסירים בפלאשוב ל-20,000 יהודים.

הירידה מהרכבת לוותה בצעקות ובהוראה להסתדר בקבוצות של גברים, נשים וילדים. טוניה, אישה שהתבגרה טרם זמנה, אחזה ביד אמה בכוח רב, ושיניה נוקשות מן הקור העז. הן הובלו עם שאר הנשים לצריף ("באראק") חדש, קיבלו דרגש לישון עליו, ומיד צוו להתייצב בחוץ, לעבודה. 'לפחות קורת גג יש לנו מעל ראשנו, ' ניסו האם והבת לנחם זו את זו. הגברים נשלחו לעבודת פרך במחצבות, ואילו הנשים נשלחו לעבוד במתפרה למדי צבא.

בכל בוקר השכם היו השומרות בצריף מעירות אותן בצעקות. האסירות קמו ורצו מהר החוצה, כדי לעמוד למסדר. לאה וידאה כי טונקה שלה לא מפגרת אחריה, הרי הנכות שלה לא מאפשרת לה קלות רגליים כמו של האחרות, ורק זה חסר לה עכשיו, שמישהו יבחין בכך. לאחר המסדר הן צועדות למתפרה, והעבודה שם נמשכת עד שיורד הערב. מזלן שפר עליהן, משום שהן עושות את עבודתן בישיבה, בעוד שנשים אחרות – אלו שעובדות במפעלי המתכת והזכוכית – עומדות על הרגליים במשך כל היום. לארוחת הצהריים הן מקבלות נוזל כלשהו שנקרא מרק, ועמו חתיכת לחם. 'לפחות יש לנו משהו לאכול, ' מנסה לאה לנחם את עצמה, וזוכרת כל הזמן להקפיד שלא להתבלט, לא להיקלע במקרה לעיניו הפקוחות של מפקד המחנה האכזר, אמון גת. רק כעבור שנתיים, בתום המלחמה, ידון למוות על ידי בית המשפט בקראקוב וימצא את מותו בתלייה. בינתיים אמון גת בולש במבטו המטורף אחר טרף קל, מדי יום הוא סתם כך מכוון את נשקו – וצולף באנשים במחנה.

במארס 1944 עוברת השמועה מפה לאוזן, כי מחסלים את המחנה וחלק מן הנותרים בו עומדים להישלח לאושוויץ. רוב אסירי המחנה נשלחים לאושוויץ, חלקם נשלחים למחנות הריכוז מטהאוזן, שטוטהוף ופלוסנבורג. קבוצת היהודים שנשארת במחנה פלאשוב תצטוו לקראת

סיום המלחמה לשרוף כ-9000 גופות שהוצאו מתוך 11 קברי אחים. בסוף 1944 יישארו רק 600 אסירים בפלאשוב, וכמה שבועות אחר כך יחוסל המחנה כולו.

שוב נדחסים האנשים לקרונות משא, הפעם הנסיעה איננה ארוכה, המחנה הנודע לשמצה נמצא במרחק של כשישים קילומטר משם.

בכניסה למחנה העצום אושוויץ-בירקנאו הדלתות נפתחות באחת, ומולן, על הרמפה, ניצבים חיילי האס.אס, על מדיהם וכלביהם, מחכים למשלוח האחרון שהגיע. האנשים יורדים מן הקרון, והחיילים מזרזים את המשלוח החדש להניח את החפצים ולהסתדר בטורים של חמישה איש. ולידם – כך רואות לאה וטוניה בבעתה – מסתובבות דמויות, שלדים של ממש, אסירים בבגדים מפוספסים, ראשיהם מגולחים, ומילה אינה יוצאת מפיהם. כל שהם עושים זה לקחת מידיהן את הצרורות ולהניחן בצייתנות בערמות ההולכות וגובהות.

לטוניה וללאה חם מאוד. כל כך חם. הפה יבש והזיעה ניגרת. העיניים תרות אחר ברז מים, אך על כולם תלוי שלט המזהיר מפני שתייה. בצעקות, הן נשלחות עם קבוצת נשים לעבר אולם גדול. עומדת קצינת ס.ס וצועקת לעברן להתפשט מיד. וכך, בעודן עירומות, נבוכות, מבוהלות, הן עומדות בתור לגילוח. לא תספורת, כי אם גילוח, ובכל מקום אפשרי בגוף. לאחר הגילוח הן מתבוננות סביב: כולן נראות אותו הדבר. זהותן כמו נמחקה ואינה עוד, מי יוכל להבדיל ביניהן. משם הן מובלות לעבר מקלחות שמהן יוצאים זרזיפי מים כהים. זו ההזדמנות לשכוח מן הכללים ולשתות, או לפחות להרטיב מעט את הגרון. לאחר הרחצה מגישים לכל אחת מהן איזו שמלה שנלקחת באקראי מן הערמה. ריח זר עולה מבד השמלה, והמחשבה למי היתה שייכת חולפת ולא נעצרת, אין זמן לחשוב. גם אין מה לדבר על בגדים תחתונים. חלק מן הנשים זוכות בתלבושת פסים, וכאשר יוצאות כולן מן האולם החוצה, טוניה מביטה סביבה על הנשים הקירחות, הרזות, הלבושות בבגדים לא להן, כנראה שאכן הגיעה לבית משוגעים. או לגיהנום. החום והרעב קשים מנשוא, אך מסע הקליטה במחנה עדיין לא תם. לא הרחק, מיתמר עשן מתוך ארובה גבוהה והריח מביא עמו גלים של בחילה. לא תעבורנה שעות מספר וותיקות המחנה יסבירו להן במה מדובר. בינתיים הן לא יודעות ולא מבינות. לכל צעקות המשגיחות הן נעמדות בטור, כל אחת בתורה מושיטה את ידה, מפשילה את השרוול, ועל זרועה נצרב מספרה. כל אסירה והמספר שלה. הן נושכות שפתיים, מחניקות זעקה, ומבינות כי מספר זה יישאר צרוב בעורן עד יום מותן. אחר כך הן עומדות במשך שעות ב"אפל" (מסדר) עד שלבסוף מוכנסות ל"באראק" ארוך, דלתות משני צדדיו, דרגשי קומות ("פריצות") לכל אורכו, והמחנק בו בלתי נסבל.

ב"באראק" הן פוגשות בוותיקות המחנה. נראות כשלדי אדם, מבט מטורף בעיניהן. רק כשיורד הלילה הן מבינות מדוע. בעמידתן שוב למסדר בחוץ, עשן שחור עולה השמימה, מביא עמו ריח זר ואחר. על פניהן חולפים אסירים גויים וצוחקים לעברן, "עוד מעט גם אתן תהיו שם, בקרמטוריום," כך הם אומרים להן.

הפחד משתק את כולן. המחשבות נמחקות ואינן עוד. עד לא מזמן- מתי? הן היו נשים ונערות בעלות חיים מלאים משלהן, ועתה אינן אלא עדר חיות מבוהלות. הן מוכנסות חזרה לבארק, לשינה. כמה נשים מצטופפות יחד על אותו הדרגש, ולא ניתן לעשות שום תנועה מיותרת, מחמת הצפיפות הקשה. חום היום מפנה מקום ללחות ולקור, למרות שזהו חודש אוגוסט. הלילה הראשון באושוויץ הופך לסיט של ממש, ולאחריה מחבוקת את בתה ומנסה בשארית כוחותיה לעודד אותה. הדבר היחיד שיכול לעודד אותן בתוך התופת שאליה נקלעו, היא העובדה ששתיהן עדיין ביחד.

ב- 22.8.44 נספרו באושוויץ-בירקנאו 39.234 נשים יהודיות.

4. בלב התופת

בשעה ארבע לפנות בוקר מעירים את הנשים בצעקות ומתחילים להריץ אותן ל"אפל", לספירה נוספת. אחר כך הן נשלחות בחזרה ל"בארק", שוהות בו באפס מעש. הימים עוברים בתחושה של חוסר ודאות וחשש מדי שעה מפני הסלקציה הבאה. המים ניתנים במשורה, שתי לגימות ולא יותר. לפעמים, כאשר אינן עומדות עוד בפני הצמא, הן רצות לברז הקרוב ושותות. בין כה וכה נמות, הן חושבות, אז מה זה משנה אם מטיפוס או מגז. חוסר נורא במזון. הן מקבלות ליום פרוסת לחם אחת וקערת מרק בטעם מבחיל. מישהי אומרת שזה בגלל הברומיד שהוסף למרק. אולי זו גם הסיבה שלאף אחת מהן אין עוד מחזור חודשי. וממילא אין כאן זכר לנשיות הקודמת שהייתה בהן, בנשים ובנערות הללו. רק לקראת כל סלקציה הן מנסות לצבוט את הלחיים הצפודות ולהרטיב את קצוות השיער שהחלו לצמוח, כדי להיראות בריאות וחזקות וכשירות לעבודה, כדי לא להישלח אל המוות. הסתיו נכנס בשערי הגיהנום והקור החל לעשות בהן שמות. לעתים הן נשלחות להוציא תפוחי אדמה מן האדמה הקשה ולאספם, ואז הידיים זבות דם מן הקור. כשהגשמים מתחילים לרדת, הופך המחנה כולו לביצה חלקלקה. יש שהן עומדות שלוש ואף ארבע שעות תחת המטר השוטף, רטובות עד לשד עצמותיהן, את אצבעות הרגליים כבר אי אפשר לחוש, וסביבן נופלות ארצה כל אלו שניטל מהן כוחן. אך האם והבת מחזקות זו את זו, רואות כיצד משפחות שלמות נקרעות אלו מאלו, ולאחריה מנשיכה להילחם על חיי בתה כלביאה. החורף תוקף במלוא עוזו. בגד קל בלבד לגופן, רגליהן בכפכי העץ או נעלים ממורטות, והקריאות ל"אפלים" אינן מתמעטות. הקור הנורא חודר מבעד לקירות הצריפים, מבעד למרצפת הבטון והשמיכה הקלה, שהיא דוקרנית יותר משהיא מחממת אותן. הן אינן יודעות אם יצליחו לשרוד בקור הנורא הזה.

ב- 30.12.44 נספרו 12.695 נשים בבירקנאו ו6015 במחנה הנשים אושוויץ.

אך יום אחד הן שומעות מטוסים מעליהן, הרחק בשמיים. השמועות ממהרות לעבור מפה לאוזן, כי צבא בעלות הברית מתקרב. האומנם המלחמה הזו עומדת להגיע לסיימה? גם אצל החיילים הגרמניים ניכר אי שקט, חלקם אפילו נעלמים מהמחנה. תושבי המחנה ממתנינים, מיטלטלים בין ייאוש לתקווה, מקווים להשתחרר במהרה, ועם זאת חוששים שכעת הגרמנים יחסלו את כל הנותרים.

בינואר הקר, שלג מכסה את המחנה ואסירות ממשיכות ליפול כזבובים מחולשה, קור, רעב ומחלות. מחלת הטיפוס המשתוללת, תוקפת כמו רבות אחרות את לאה. למרות הידיעה שהמרפאה היא הדרך הבטוחה לעבר ארובות העשן, לאה ניגשת לשם כדי לקבל טיפול. מי יודע, אולי יתמזל מזלה. את המרפאה מנהלת רופאה יהודייה, וטוניה, שמלווה לשם את אמה, אינה מוכנה להיפרד ממנה. הרופאה, לבבית אך תקיפה, מסבירה לה שלא תוכל להישאר שם, משום שהיא עלולה להידבק מהחולים במרפאה, וזה יהיה סופה.

מיום ליום מתמעטים השומרים הגרמנים במחנה. משלוחים פסקו מלהגיע. מדי יום מתים במחנה רבים מרעב, ממחלות ומקור. טוניה מצליחה לחמוק מעיני החיילים וחוזרת למרפאה. "אני לא עוזבת את אימא שלי", היא אומרת לרופאה, וזו אומרת לעצמה, כי אם השתיים הללו שרדו יחד עד היום, עליה לעזור להן ככל יכולתה. היא משכנת את טוניה באחת המיטות בקצה החדר, ורושמת בטפסיה כי טוניה חולה בטיפוס.

הימים הבאים מתאפיינים בחוסר בהירות מוחלטת. רגע אחד צועקים החיילים לצאת למסדר, דורשים זאת גם מהחולים שיכולים לעמוד על רגליהם, וברגע הבא מחזירים אותם למרפאה. ושוב מקפיצים אותם למסדר, ואלו עומדים בשלג ההולך ונערם, שומעים מרחוק את הדי תותחים, אך דבר לא קורה.

ב17.1.45 משתרר שקט חדש במחנה. בית החולים התרוקן מעובדיו והחולים מתרוממים ממיטותיהם ופותחים בזהירות את הדלת. בחוץ שמיים אפורים, קור מקפיא המשתק את איברי הגוף ושמיכה לבנה פרושה על המחנה. אין זכר לשומרים ולכלבים, לסוס ולמשגיחות. הצריפים הריקים מעידים על כך שהגרמנים אספו את הנותרים ויצאו לדרכם, למסע הפינוי. לימים ייקרא "צעדת המוות", השלב האחרון של "הפתרון הסופי", טלטולם של למעלה מ-200 אלף יהודים על פני אירופה המושלגת בצעדות ובנסיעות מן המחנות הקרובים לחזית הרוסית לתוך גרמניה, על פי הוראותיו של הרייכספיהרר אס.אס, היינריך הימלר. ממחנה אושוויץ בלבד יצאו ב-18 לינואר למעלה מ-63 אלף אסירים מורעבים, רועדים מקור, לבושים בבגדים מפוספסים דקים, ולרגליהם רק נעלי עץ או סמרטוטים.

כ-4000 נשים חולות וכחושות נשארו במחנה, טוניה נמנתה עליהן וחייה ניצלו תודות לרופאה היהודיה. הנותרים המתונו לבוא הרוסים, ועם זאת, הפחד מפני הבלתי נודע עדיין כרסם בלבם. כאשר חלפו מספר ימים, ועדיין אין זכר לגרמנים, החלה טוניה לתור אחר מזון והלבשה.

אוצרות נגלו בפניה: מחסני מזון, בגדים ושמיכות, שבזכותם הצליחו, היא וקומץ האסירים שנותר, להתקיים עד ליום השחרור.

ביום ה-27 לינואר 1945, נפתחו שערי המחנה וחיילי הארמייה השישית מחטיבת לבוב, החזית האוקראינית בפיקודו של הגנרל מייג'ור פיודור קרסאבין, נכנסו פנימה. המפגש עם הניצולים המם את החיילים. חלק מן הניצולים נפל על צוואריהם בחיבוקים, בעוד אחרים קפאו על מקומם, זוכרים את אלו שהותירו מאחור. בעדינות ובזהירות טיפלו החיילים הרוסים בניצולים, ואחר כך שלחו את כולם לקראקוב. גם טוניה ואמה היו ביניהם.

4. שיקום והחלמה

קראקוב, העיר שמאז ימי הביניים הייתה למרכז יהודי רוחני ותרבותי מן החשובים באירופה, נותרה בשלמותה. ביחד עם עשרות הניצולים האחרים, עשו טוניה ולאה את דרכן אל מרכזי הג'וינט ואונר"א שפעלו בעיר.

הג'וינט, ועד שהוקם בשנת 1941 במטרה לסייע ליהודי אירופה בעת המלחמה, הופעל על ידי יהודי ארצות הברית. פעילותו של הג'וינט תגיע לשיאה בשנים 45-49 במחנות העקורים באירופה, במחנות המעפילים בקפריסין, בארץ ישראל ובצפון אפריקה, שם יספק לפליטים היהודים מזון, ביגוד ותרופות, ויעזור להם להגר לאמריקה, לישראל ולמדינות נוספות. לאונר"א היו מטרות דומות, והוא היה אחד מארגוני האומות המאוחדות. שני הארגונים הקימו מרכזים בערים גדולות כמו לודז', קראקוב וגליביץ", שבהן התקבצו הניצולים ששרדו את השואה.

מקראקוב נשלחו טוניה ואמה לגליביץ' (לא הרחק מאושוויץ) שבמחוז פלונסק, עיר שהייתה מסופחת לגרמנים ואילו כעת התרוקנה מיושביה והניצולים שוכנו בה בדירות שהתפנו. באותן שבועות זרמו הידיעות על אודות גורל היקירים, וההכרה שיצחק, הבעל והאב איננו עוד בן החיים והוא בן 46 בלבד. כמה עוד הלב יכול לספוג בכות הבת ואמה.

מעט נחמה ושמחה מוצאות לאה וטוניה כעבור ימים מספר. הן מגיעות לבית רחב מידות בו נאספו פליטי שואה מליטא, פולין, הונגריה וגרמניה, "משפחה" של שלושים וחמישה איש ששרדו את התופת. את הדלת פותחת ג'אנקה חברתה הטובה של טוניה. ג'אנקה נועצת את עיניה בטוניה ואחר באמה ושוב חוזר אל טוניה מזהה את המבט אך הזאת טונקה הנאוה עם כתר הצמות שעטר את ראשה? מולה עמדה חברתה, כולה עור ועצמות, ראשה מגולח ועצב גדול בעיניה. השתיים נופלות בהתרגשות ובכי זו על זו ומיד מגיעה אמה של ג'אנקה, מחבקת את לאה ומזמינה אותה להישאר עמן בביתן הזמני.

הימים הראשונים זהירים ושבירים. כולם נהגו בחסכנות לגבי השאלות; פחדו לגעת, להכאיב. ג'אנקה וטונקה חלקו חדר משותף וכך גם שתי האימהות. בכל יום נזרקה מילה אחרת לחלל האוויר, ומי שהבין – הבין. כל באי הבית ההוא היו מצולקים, פגועים בנשמתם, תשושים

וכואבים את ימי המלחמה ואת אובדנם. בימים הבאים הם ניסו לחזק אלו את אלו, אכלו כהלכה, התקלחו, ישנו במיטה חמה ונקייה, אך לעת לילה הגיעו הסיוטים להזכירם את הנורא מכול. ועם זאת, האביב של שנת 45 נראה יפה הרבה יותר מזה של השנים האחרונות. החבורה ערכה טיולים באזור ומילאה את זמנה בפעילויות. אמה של ג'אנקה, שהייתה מורה לעברית, לימדה עברית את החברים, והשאר עסקו, כמרביית הפליטים, בקנייה ובמכירה של מוצרי מזון והלבשה.

כמעט שנה שהו טוניה ואמה בגליביץ', ובפברואר 46 הועברו כולם למחנה פארנוולד, בסמוך למינכן, ששימש כמחנה עקורים. לידו, במקום הנקרא פרייביץ', הוקמה חוות הכשרה (בסמוך לקארלסבד? והעיר קרוייזן היתה תחנת הרכבת). שליחים מארץ ישראל טיפלו בחברי הקבוצה, אשר החלה בהכשרתה לקראת העלייה לארץ. טוניה ויעל למדו לחלוב פרות, לעבוד בגן הירק ובשדה. החווה הוקמה ביער גדול, ושוב אפשר היה לחזור לטייל כמו בימי הילדות, לאסוף פטל ואוכמניות שטעמן כבר נשכח בשנים הנוראות, לקטוף פרחים וליהנות מהיופי, מהשקט והשלווה. את מזונן סיפק להן ארגון הג'וינט, ואפילו בירה חולקה שם לרווית תושבי המחנה. בעת הארוחות היו טוניה ויעל מתחלפות ביניהן באוכל שהוגש: טוניה, שאהבה מאוד בשר, החליפה אותו בשוקולד של יעל, שלא אכלה בשר. הן החלו לנהל חיים נורמליים בתוך הטירוף שהיה מנת חלקן עד כה, וכך בהדרגה החלו גופן ונשמתן של הבנות להתמלא במקצת. בדצמבר 1946 החלו הנשים את מסען לעבר ארץ ישראל. התחנה הראשונה הייתה צרפת. הן עלו בדממה לרכבת, ולמרות שהמראה היה כה שונה, הוא הזכיר נשכחות והטריד את מנוחתן. אירופה הנשקפת מהחלון נראתה מצולקת ועירומה. כך היו גם נפשותיהן, אם כי מעט שמחה כבר התגנבה ללב המיוסר, במיוחד כאשר הוציא מישהו חנוכיה מתיקו והזכיר לנוכחים כי חג החנוכה כעת. בהתרגשות אצורה הדליקו הנוסעים נרות חנוכה, ועמם נדלקו זיכרונותיו של כל אחד מהם מבית אביו.

יעדם היה הריביירה הצרפתית, ובדרכם לשם חלפו על פני פרדסים עמוסי תפוזים. הבנות לא האמינו למראה עיניהן והצמידו פניהן אל החלון. הפרי הכתום-אדום הבהב וקרץ לעומתן, רמז על הבאות ומילא אותן שמחה. כאשר הגיעו אל משכנם הזמני, מצאו את עצמם בטירה עתיקה שעמדה בראש צוק המשקיף אל הים. המראה השלו – ים תכול ופארק גדול ומוריק מסביב לבית – נראה כלקוח מסיפור אגדה. הטירה, שהייתה עזובה ואומנם, נבנתה כולה מעשה יד אמן, קירותיה מגולפים בעץ. חברי הקבוצה סיירו בחדרים המרובים, והם אחוזי תדהמה. השליחים דאגו לרהט את המקום במיטות ובתנור, והחברים החלו להתארגן למגורים ממושכים במקום. שם פגשו הבנות לראשונה פרי מוזר אשר תחילה חשבו אותו לעגבנייה בשל צבעו האדום, אך השליחים אמרו להם כי מדובר באפרסמון, פרי המתוק כסוכרייה. במשך שישה חודשים התגוררו בטירה הקסומה שבצרפת, חודשים בהם יכול היה גופם הדווי להירפא ונפשם המצולקת למצוא מעט מנוח. הם נחו וטיילו, ולמעשה המתינו לאישור העלייה המיוחל לארץ ישראל. בתחילת חודש פברואר הגיע השליח והודיע: "האונייה שלנו עוגנת בנמל,

עלינו להתכונן לנסיעה." הוא הורה לכולם לארוז תיקי גב מלאים במזון, ובבוקר המחרת עלו על הרכבת שהביאה אותם אל הנמל. האונייה, " המעפיל האלמוני" שמה, נראתה לטוניה במבט ראשון כעלובה ביותר. אולם, היא ידעה כי אונייה זו תביאם לארץ ישראל, והרי כבר צלחו דברים קשים מן המסע הזה. 794 מעפילים עלו על האונייה וגילו כי תוכה כברה, ואף גרוע מכך; בטן האונייה הייתה מחולקת לתאים רבים, ובכל תא הייתה אצטבה שבה היו מיועדים להתאכסן ארבעה אנשים. בשלישי לפברואר 1947 עזבה אוניית המעפילים את מרסיי? עננים קודרים בשמיים וים לא רגוע... טוניה עלתה על יצועה, דרגש העץ, ולא ירדה ממנו. הים סער והיא שכבה ירוקת פנים והקיאה את נשמתה. בבטן האוניה שרר ריח עז של קיא וצואה ולא נסתה לשכנעה לעלות לסיפון לשאוף קצת אוויר אך ילדתה שכבה מכווצת מסרבת לזוז ממקומה. ב- 15 לפברואר נראו חופי הארץ למרחוק, שמעה טוניה ממקום משכבה את קריאות השמחה של הנוסעים. היא גם שמעה כיצד הן התחלפו במהרה בקולות אחרים: שתי משחתות בריטיות יירטו את אוניית המעפילים הקטנה ומטוסים חגו מעליהם. עד מהרה פשטה השמועה בין הנוסעים, כי השלטונות הבריטים ימנעו מהעולים הבלתי ליגלים לרדת מהאונייה. פה ושם נשמעו קולות בכי, אנשים התווכחו טענו מזה ומזה, טוניה שתקה ביאוש ולא ליטפה את ראשה ועודדה את רוחה. החיילים הבריטים עלו על האונייה ולאחר התכתשות אלימה המעפילים נכנעו. האונייה נגררה לנמל חיפה ובחסות המשמר הבריטי ירדו הנוסעים הרצוצים מהאונייה והועברו בטור עורפי אל עבר אוניית הגירוש שפניה לקפריסין. הם דרכו על אדמת הארץ ולא יכלו להיכנס. המעפילים לא אמרו נואש וניסו להתנגד בכל הכוחות שעוד נותרו בהם. החיילים האנגלים נשאו בכוח את המתנגדים והובילו אותם אל ספינת הגירוש. תחושת המעפילים היתה קשה מנשוא. כמו לא הספיקו השנים הקשות לחבל בחייהם והנה גם על אדמת ארצם הם אינם מורשים להיכנס.

בתום הפלגה קצרה הגיעו פליטי "האלמוני" לקפריסין, ותחת עינם הפקוחה של הבריטים הורדו מן האונייה והוסעו אל מחנה הפליטים. למראה המחנה על גדרות התיל שבו ומגדלי השמירה, נפרץ סכר הדמעות ובכי קורע לב אחז בכולם. לאה חיבקה את בתה ושתייהן צעדו בשקט פנימה עם שאר הפליטים המיואשים.

מחנה 67 השתרע על פני שטח גדול, ובו מבני ציבור עשויים פח ואוהלי מגורים. עד מהרה למדו הפליטים שאך הגיעו, כי התארגנות יושבי המחנה נעשית על פי השתייכותם לתנועה זו או אחרת. קיבוצים או פלוגות קיבלו מהנהלת המחנה מצרכים בסיסיים, מהם אפשר היה להכין מיני תבשילים. מבני הציבור במחנה, כמו בתי שימוש, מקלחות, מכבסות וחדר האוכל, לא היו אלא מבנה פח שגגו התעגל עד שהפך לקיר, שנגע בבסיס הבטון שעליו ניצב המבנה. רוחבו היה כחמישה מטרים ואורכו למעלה מעשרה. בתקופת הקיץ והאביב נאלצו לאכול מחוצה לו, מאחר שהחום שפלט הפח היה קשה מנשוא.

טוניה ולא, עם שאר העולים החדשים, החלו לנהל את חיי היומיום במחנה, בהמתנה לסרטיפיקטים, האישורים החוקיים לעלייה לארץ ישראל. הן עבדו בענפי השירות השונים

במקום, למדו עברית ותנ"ך, ותמהו מתי יסתיים מסען, מתי יגיעו הביתה. התנאים לא היו קלים, אך לפחות לא סבלו עוד מפחד ומרעב, אלא ידעו כי הן בידיים בטוחות והעלייה ארצה היא רק עניין של זמן.

קרוב לחצי שנה שהו בקפריסין, ובפברואר 1948 קיבלו סוף-סוף את היתר העלייה. הן הוסעו אל האוניה, שהפעם הפליגה באופן חוקי לארץ ישראל, וכאשר ירדו אל החוף – ידעו שניצחו. הן הגיעו לארץ ישראל, לחוף מבטחים, אם כי דרך ארוכה עוד הייתה לפנייהן.

5. בארץ ישראל

לאה וטוניה הגיעו לתל אביב, לבית משפחת בלכטובסקי, שעמד ברחוב נחמני. עד מהרה לא היה ספק בלבה של טוניה כי היא תצטרף אל חברותיה מההכשרה לקיבוץ המיועד: גבעת חיים. כך מצאה עצמה טוניה תוך ימים ספורים (?) נוסעת צפונה, עד הגיעה לעמק חפר, ומצטרפת אל חברי הקבוצה שביקשו להקים יש מאין.

כאשר ראתה טוניה את הקיבוץ, שטבל בין מרחבי העמק הפתוחים, אפשר לומר שהתאהבה במקום. היא מצאה את החברים עוסקים בעבודת האדמה, בעשייה שיתופית, בצנעה, בדלות החומר ובעושר הרוח. בתחילה שוכנה עם שאר הבנות באוהלים, ולאחר זמן מה עברה להתגורר בצריפים. טוניה שובצה לעבודה במחסן הבגדים, ובין קיפול לגיהוץ שיפרה את העברית שלה (אותה למדה במחנה בקפריסין) ודחקה עמוק לתוכה את זיכרונותיה הקשים. לעתים, לאחר ארוחת הערב, כאשר סיימו התורנים לנקות שולחנות ולשטוף את הכלים, הייתה מתיישבת ליד הפסנתר ומנגנת יצירות אהובות מימי ילדותה ונערותה. סביבה התאספו החברים, מביטים בהשתאות בצעירה המוכשרת, המנגנת בעל פה יצירות שלמות, עד כי נדמה היה שהמוזיקה היפה אינה יוצאת עוד מתיבת הפסנתר, כי אם מעמקי נשמתה. בשעת חסר שכזו, כל אחד ואחת מן הצעירים היה נעטף בשתיקתו, וזכרם של ימים אחרים, של בית ומשפחה שהיו ואינם עוד, מציף את הלב.

גם אל לבו של אליעזר וולפרמן חלחלה המוזיקה. באחד הימים שמע את צלילי הפסנתר, שופן רך וענוג, וכשקרוב למקום ראה לפניו בחורה צעירה ויפת המראה, שבעדינות אצבעותיה פרטה באוזניו ים של צלילים. הוא אזר אומץ והחליט לגשת אליה, במטרה להכירה. וכך, אט-אט, התוודעו אליעזר וטוניה איש אל רעותו. על הדשא, שם היו מתאספים הצעירים לאחר ארוחת הערב לשיחות שלאחר יום העבודה הארוך, מצאו עצמם השניים יושבים זה ליד זה, והשיחה ביניהם קולחת. הם דיברו על אהבתם המשותפת למוזיקה ועל מלחינים שאהבו במיוחד (אילו?), הם שוחחו על קשייה של המדינה שבדרך, על המלחמה ועל תוצאותיה. אליעזר סיפר לטוניה על ילדותו ונעוריו, והיא סיפרה לו אך מעט; מעט על ספינת המעפילים, מעט על המחנה בקפריסין, ואילו על אימת השנים באירופה מלמלה שאין צורך לספר. אליעזר לא לחץ ולא עודד אותה לספר, רק כרך את ידו סביבה בתמיכה ובאהבה.

"... על חוויות קשות לא מדברים. איך אפשר לספר לאדם אחר משהו שהוא לא חווה? היה עלינו להתמודד עם חיים חדשים, הייתה תחושה של זלזול מה, חולשה, קצת חוסר אמון או אמונה. חינכו אותנו להיות חזקים, לא להראות חולשה, רגשות, לא לדבר ולא ליילל... התייחסות היישוב בארץ אל הפליטים לא הייתה חיובית, הם לא הבינו מדוע לא הייתה מצדם התקוממות... " (מתוך עדות של אמירה ומנחם ארבל).

אך כאשר סיפרה טוניה לאמה על החבר החדש שהכירה בקיבוץ, ראתה לאה את עיני בתה הנוצצות, זכרה את השנים הקשות שעברו עליה, וחשבה לעצמה כי הנה, ילדתה היחידה זכתה לחוש מה היא אהבה. "עלייך לבדוק היטב את כוונותיו, טונקה", אמרה לה, "כי אם הן לא רציניות, הוא לא יתחתן איתך, ולא כדאי שיישבר לבך."

אולם כוונותיו של אליעזר כלפי טוניה היו רציניות מאוד. חברותם הלכה והעמיקה, וכשנסגר המפעל בו עבד, החליט אליעזר לחזור לתל אביב, לבית אביו. ואילו טוניה, על אף שאהבה מאוד את חיי הקיבוץ ואת החברים בו, ביקשה להימצא ליד אהבתה. בצער רב נפרדה מחבריה וחזרה לבית אמה, אשר באותה עת, כפי שנהגו רבים עקב מצוקת דיור, התגוררה עם משפחת פלוצקר בג'בלייה (יפו). לאה פתחה מסעדת "תנובה" קטנה, בה הגישה ארוחות צהריים לפועלים באזור, וטוניה החלה לעזור לה במסעדה. מדי יום הייתה נפגשת עם אליעזר, והשניים יכלו לטוות את אהבתם.

בסתיו 1949 נישאו טוניה לבית קרפל ואליעזר לבית וולפרמן. החתונה נערכה בבית קפה ברחוב שינקין, פינת רחוב מלצ'ט, וכמאה אורחים באו לשמוח עם הזוג הצעיר והמאוהב.